

ALAN YATES i JAUME COLL

PRESENTACIÓ DE LA TRADUCCIÓ ANGLESA DE *NABÍ*, DE JOSEP
CARNER, FETA PER JOAN GILI*

La prestigiosa editorial londinenca Anvil Press Poetry va publicar l'any 2001 la traducció que Joan Gili havia fet del Nabí de Josep Carner, en una excel·lent edició amb el text català acarat a cura de Jaume Coll, un prefaci del mateix Gili i una introducció d'Arthur Terry.

La Societat Catalana de Llengua i Literatura, conjuntament amb la Institució de les Lletres Catalanes, va organitzar la presentació d'aquest llibre a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, del qual Carner havia estat secretari. L'acte va tenir lloc a la sala Puig i Cadafalch el dia 10 d'abril de 2002 —l'endemà la presentació va fer-se també a la llibreria Laie, de Barcelona. En van fer la presentació el qui subscriu, president de la SCLL, i Francesc Parcerisas, director de l'ILC, i va comptar amb les intervencions de Jonathan Gili, fill gran del traductor, Alan Yates i Jaume Coll. Ens plau publicar a continuació els parlaments d'aquests dos darrers.

AUGUST BOVER I FONT

Presentes en aquesta sessió hi ha poetes i grans experts en poesia, en la poesia de Josep Carner concretament. També ens acompanyen bons coneixedors de temes relacionats amb la traducció literària, amb les relacions interculturals i amb el complicadíssim món editorial. Formem, doncs, tots plegats, un equip prou complet, equilibrat i perfectament adequat a l'acte que avui celebrem. Així és que la meva intervenció serà molt breu i es limitarà a comentar l'aspecte purament circumstancial d'aquesta publicació de *Nabí*, en versió bilingüe, amb traducció a l'anglès per Joan Gili, editada el 2001 per la prestigiosa Anvil Press Poetry de Londres. És una pena que no hagin pogut assistir a aquest acte representants de l'Anvil: estic segur que per a ells hauria resultat gratificant de presenciar aquesta presentació, feta 'fora de casa', d'un llibre seu que és alhora un llibre que torna a casa, embellit per la traducció d'en Gili i per la sòbria elegància que caracteritza tot el catàleg d'aquesta editorial.

Després de la mort de Joan Gili —ara fa gairebé exactament quatre anys—, entre el sentiment de la gran pèrdua i el reconeixement d'una vida llarga i plena,

* Josep CARNER, *Nabí*, translated from Catalan by J. L. Gili (Londres, Anvil Press Poetry, 2001).

comentàvem que un monument ben apropiat, potser l'homenatge més adient que es podria dedicar a aquesta figura exemplar seria l'edició —malauradament pòstuma— de la seva versió anglesa de *Nabí*, l'obra mestra d'un gran poeta, que havia estat mentor i amic del mateix Gili. Però també hi havia el temor que això no fos una aspiració il·lusòria, en primer lloc perquè sospitàvem que la traducció no havia quedat totalment enllestida, ni sabíem quant n'hi faltava. El que sí que sabíem era que en Joan Gili havia dedicat els darrers anys de la seva vida a aquesta tasca, i que havia esmerçat tot el seu entusiasme i moltíssima energia creativa en la interpretació d'un poema amb l'esperit del qual ell se sentia plenament identificat. En efecte, sabíem també que el *somni* d'en Joan, la seva gran il·lusió, en aquells darrers anys de la seva vida, era que pogués acabar la traducció i que pogués veure-la editada en una col·lecció 'normal', com més prestigiosa millor, dins el mercat literari anglosaxó. Ell, que coneixia molt bé el món editorial, volia evitar el perill —cas que es pogués enllestir la traducció— que Carner quedés tancat dins els circuits limitats de les col·leccions especialitzades o acadèmiques. En Gili, efectivament, estava convençut que l'obra de Carner havia de circular en una òrbita 'universal', en comunicació amb la poesia del gran Cànon internacional.

Aquest somni d'en Gili s'ha realitzat —avui ho celebrem i ho solemnitzem— encara que sigui, desgraciadament, de manera pòstuma. I això ha estat possible gràcies a una sèrie de factors que ara m'agradaria de repassar breument.

En primer lloc, la traducció estava molt més avançada que no sospitàvem. En Joan devia haver fet un darrer gran esforç per deixar-la quasi enllestida, conscient de la importància 'històrica' del repte que havia assumit.

Faltava, però, la feina final de la preparació del manuscrit per a la impremta: la coordinació de versions i variants, la confrontació final amb l'original, la correcció definitiva. Va ser aquí on fou decisiu el paper de l'Elizabeth, la vídua d'en Joan, la qual, en unes circumstàncies penoses i difícils, va emprendre amb coratge i va dur a terme aquesta tasca: una penyora d'amor i de recordança, i alhora una demostració de respecte envers l'obra mestra de Carner. (Si vostès volen conèixer algunes facetes íntimes i familiars del nexa literari Carner-Gili, els recomano que llegeixin el pròleg que el fill gran, Jonathan Gili, va posar a aquesta edició de *Nabí*, i també el text d'una conferència d'en Francesc Parcerisas, editada fa poc [en versió anglesa, *The Irish Poet and the British Gentleman* —visca la reciprocitat!—] per la nostra Anglo-Catalan Society).

Com deia abans, en Joan Gili somiava que el gran poema de Carner pogués entrar amb tots els honors dins els circuits normals de la cultura anglosaxona. Per a la família hauria estat relativament fàcil fer-ne una edició privada, o bé incloure l'edició bilingüe de *Nabí* dins la col·lecció hispànica de la Dolphin Book Company, fundada als anys 1940 per en Gili, i que és un component important de la bibliografia especialitzada de l'hispanisme universitari internacional. El mateix Joan, per exemple, hi havia tret les seves versions de Carles Riba, l'antologia de poesia catalana lírica preparada per Joan Triadú, una antologia de la poesia de Salvador Espriu, etc. Encara quedava viu, però, i gairebé imperatiu el desig testamentari del

traductor que *Nabí* pogués tenir un radi d'incidència més ampli. I el somni es va realitzar gràcies, especialment, al suport moral i material prestat per la Institució de les Lletres Catalanes dins el seu programa d'ajuts a traduccions d'obres de literatura catalana. (He de dir també, encara que se'ns ruboritzí públicament, que l'interès i la cooperació magnànima del director de la Institució van aplanar els camins).

Ja en l'etapa final de la producció del llibre, una altra figura hi va fer una aportació oportuna, desinteressada i ben positiva. En Gili havia basat la seva traducció/interpretació de *Nabí* en edicions històriques i en la popular, defectuosa en diversos punts, de la col·lecció L'Escorpí d'Edicions 62. No va viure prou temps per a poder veure l'edició crítica definitiva del poema preparada per a Edicions 62/Empúries pel doctor Jaume Coll. Si l'hagués poguda consultar, segurament se n'hauria volgut servir, especialment perquè diverses lectures que ell feia de l'original, i unes esmenes que proposava a les versions històriques, coincidien plenament amb solucions establertes, amb criteris seguríssims, per en Jaume Coll. Aquest es va apressar a oferir els seus bons consells en la darrera fase de la preparació del manuscrit per a la impremta. Ha estat, doncs, gràcies a aquesta cooperació generosa, d'ell i d'Edicions 62, gràcies a la paciència de la vídua Elizabeth, i gràcies a l'agilitat de darrera hora dels editors que la versió anglesa va acompanyada d'un original absolutament fiable.

Respecte a la qualitat de la traducció, no faré sinó glossar una petita conversa tinguda ara mateix, mentre esperàvem que comencés aquesta sessió. En Francesc Vallverdú m'ha preguntat si 'realment funciona' *Nabí* en anglès. Com a resposta l'he remès a les paraules d'Arthur Terry que conclou així el seu estudi preliminar: «Joan Gili's translation is itself a minor masterpiece, the result of many years' experience of translating other poems and of studying Carner's original. Few translators could have matched the richness of Carner's vocabulary or have reproduced so accurately the actual rhythms of his poem. In short, he has created a major poem in English for which there is no exact parallel in our language and provided yet another instance of the scope and vitality of modern Catalan poetry». I, per reblar això, he comentat que una altra confirmació certa que 'realment funciona' *Nabí* en anglès es troba en el fet que el poema hagi convençut els redactors i directors de l'Anvil Pess Poetry, dels quals el bon gust i els excel·lents criteris estètics queden demostrats en els continguts del seu catàleg. Carner, ara, hi té una presència merescuda, en consonància perfecta amb l'ampli ventall dels altres títols de la col·lecció.

Ho palesa el volum que vostès aquí poden contemplar, i del qual aviat en sentiran recitats alguns extractes. Complementen l'edició dels textos poètics l'emotiva nota preliminar d'Elizabeth Gili, l'esbós biogràfic redactat per en Jonathan (que també va intervenir en la maquetació de la coberta) i l'estudi introductor a càrrec d'Arthur Terry, del qual acabo de citar un fragment.

Finalment, puc informar que el llibre ja ha tingut una bona recepció inicial, ressenyes positives tant a la Gran Bretanya com als Estats Units (dues nacions separades per una llengua comuna, segons la famosa dita de Winston Churchill).

Tant és així que els editors m'han assabentat que ja n'han fet una segona impressió —cosa no gaire freqüent en l'àrea de les publicacions de poesia. La fe i la il·lusió d'en Joan Gili queden, doncs, plenament confirmades. A més, amb aquesta presentació institucional d'avui, i la que s'anuncia per a demà a la llibreria Laie, no crec que aquest *Nabí* hagués pogut tenir una millor acollida, de retorn, a través de l'exili, al seu lloc d'origen.

ALAN YATES

* * *

No sóc l'únic lector de Carner que després de la primera lectura de *Nabí* va decidir de fer una llista de les paraules que no entenia. I que en veure que la llista creixia i creixia ho va deixar córrer al primer cant. Tot i no conèixe'n totes les paraules, però, em sentia fascinat per la musicalitat dels versos i sempre més m'he sentit atret per la lectura del poema. El fabulós artifici verbal de Carner impressiona. Meravella la capacitat de fer servir paraules que en altres contextos podrien semblar arcaïques i que, misteriosament, en la seva poesia, funcionen i produeixen un efecte d'una harmonia admirable.

Tenim constància que Carner parlava tal com escrivia i que la riquesa expressiva era natural en la seva personalitat. I és probable que aquest verb culte, brillant, amb una patina lleument i volgudament antiga (que no vol dir anacrònica), continguda i controlada, sigui part indestriable de la substància de la seva poesia. Carner sabia, i ho va manifestar amb ironia, que les paraules que no formen part del patrimoni de la majoria estan destinades a ser mal llegides per part dels tipògrafs (i valorades negativament per part d'alguns lectors).

El 1931 apareixia a «La Publicitat» *Cançó d'una íntima diada*, un poema que celebrava els quinze anys de la seva filla Anna Maria. En un dels versos s'hi havia esmunyit un error que en desvirtuava el sentit i el poeta va tenir la humorada d' aclarir-ne la causa un dies després, en un article intítulat *De supersticions i auguris*, que diu així:

«Tinc tanmateix una tintura d'humanitats, i recordo que els antics es fixaven qui sap-lo en el vol dels ocells. Hi ha uns ocells espaventables, els aufransys, que ben segur que eren nefandíssims [...]. El fet és que jo havia escrit (en un poemeta [...]):

Volen coloms sense cap por d'aufransys

No m'escau pas de fer propaganda d'aquest vers, però és evident que suggereix, més o menys, el lliure joc d'una felicitat impertorbada, l'idíl·li sense aprensió. Em podeu objectar que aquests coloms eren ben incauts, però a mi em bastava que semblessin gentils en llur il·lusió una mica baldera. Però els aufransys no solament poden ésser causa de malastrugança per als coloms *en apareixent*, com aquell qui diu, entre les bambalines del cel. En una columna de diari poden causar igualment efectes es-

garrifosos, *no apareixent*, perquè el bon tipògraf hagi hagut d'haver-se-les amb un original mal llegidor. I precisament per això va arribar a succeir que el vers damunt dit va convertir-se en un altre:

Volen coloms sense cap por d'afanys

Un canvi tan petit, ja veieu, i aquells coloms s'han tornat cursis i rípiosos. Ara ja no tenen sinó un vol babau; semblen coloms dels que pintaven en coixins les virtuosos senyorettes del temps dels llums de gas i les mànegues boterudes.

D'aquesta feta, com deia, me n'ha vingut una superstició. Amb motiu dels aufranys, però no pas relativa a ells. La meua dèria és que porta malastrugança d'escriure una paraula que no figuri en el lèxic de tothom.»

El cas és que Carner, quan es va decidir, molts anys després, a incloure el poema en un seu llibre, va decidir, per allunyar les malastrugances, eliminar no únicament els aufranys (i els afanys), sinó tot el vers.

Aquest article tan transparent de Carner sobre els errors dels tipògrafs, dels *linieros*, en l'argot de l'època, es podria relacionar amb un altre error, de natura semblant, que es va mantenir de manera pertinaç, anys i panys, en el text de *Nabí*. Es troba al cant III, quan els mariners interroguen Jonàs:

—En pujant a la nau, ¿quin mal ordies?

Jonàs els respon que fuig de Jahvè:

—He pujat a la nau per fugir de Iahvè.

I a continuació explica:

Cercava tortes vies,
esquiui al compliment de son voler.

I afegeix:

Bé hauria repetit son nom en les pregàries,
però lluny, en la nau, com qui pren encantàries,

Aquesta «nau» de l'últim vers és un error, causat segurament per la doble presència del terme tres versos més amunt. En aquest últim vers, en lloc de «nau», el text hauria de dir «pau».

però lluny, en la pau, com qui pren encantàries,

«Nau» és un error insidiós, perquè és una lliçó que fa sentit (per ella mateixa i en el context on apareix) i no altera l'alexandrí. El petit error es va escapar del

control de l'autor a *Poesia* (1957), en l'últim text de *Nabí* que el poeta va controlar (però no en els tres testimonis anteriors conservats). I l'error va passar a les edicions posteriors a *Poesia*, començant per una àmplia antologia de la seva obra, que es va anomenar *Obres Completes* (1968), i continuant per la primera edició de *Nabí* publicada a Edicions 62, el 1971, i a les quatre reimpressions successives (1974², 1979³, 1983⁴, 1986⁵).

A la traducció castellana de l'autor, en canvi, trobem la lliçó correcta «paz»:

Mas lejos de Él, en paz, como bajo un ensalmo,

La traducció francesa també tradueix

Mais loin de Lui, en paix et comme sous un charme

Aquest vers és un indicatiu que la traducció francesa del 1959, deguda a Émilie Noulet, pren com a model, en alguns cants, la traducció castellana i no pas la darrera revisió efectuada pel poeta el 1957. Hi hem de trobar explicació en el fet que la senyora Carner coneixia més bé l'espanyol (el matrimoni havia viscut sis anys a Mèxic) que no pas el català.

Detectar els errors del text i proposar solucions, sense alterar la voluntat de l'autor i sense vulnerar el sentit comú, forma part del treball del filòleg, fins i tot quan s'ocupa de textos editats sota el control de l'autor. Si les persones fóssim capaces de copiar un text sense equivocar-nos mai, si la *Commedia* de Dante o les poesies d'Ausiàs March haguessin arribat fins a nosaltres tal com els autors les van voler escriure (que no vol pas dir tal com els autors les van copiar), la filologia textual, la crítica del text tindria poca raó d'existir. Existeix perquè quan copiem un text cometem errors, que s'acumulen i s'estratifiquen a cada pas successiu. Els autors no són immunes a l'error de còpia. Abans d'ahir [8 IV 2002] va aparèixer a la premsa la notícia de la publicació de la primera edició de l'*Obra Completa* de Valle-Inclán, la primera edició completa, recalrava el reportatge, d'un autor que va morir el 1936, publicada després de més de quinze anys de negociacions editorials. El responsable de l'edició ressaltava una característica de Valle que també és molt carneriana: la revisió constant dels seus textos, però també en subratllava una altra que els dos autors comparteixen (amb tants altres sens dubte): la poca eficiència com a corrector de proves.

Deixem, però, els problemes generats per la transmissió del text i centrem-nos en un aspecte molt més apassionant, la continuada revisió a què alguns escriptors sotmeten la seva obra, com és el cas de Carner. *Nabí* és no solament el poema màxim de l'autor, sinó que és singularment interessant en la revisió i en la transmissió.

De *Nabí* (anomenat *Nabi* fins a l'edició de 1957) ens han arribat dos cants publicats a la premsa abans que el poema fos publicat en forma de llibre. La fórmula de sotmetre el poema (una part en aquest cas) a la consideració del públic

abans de passar a formar part d'un llibre, és una pràctica habitual en el tarannà de l'autor, no representa cap novetat. Com tampoc no ho és l'absència de testimonis manuscrits, tan escassos en Carner. El que ja no és tan habitual és que el poema, que havia d'aparèixer sota els auspicis de la Institució de les Lletres Catalanes, no solament no es va arribar a publicar a causa del desenllaç de la guerra civil, sinó que n'havia desaparegut tot testimoni documental. Afortunadament, fa sis anys van aparèixer les proves d'impremta del llibre no nat, entre els papers de l'artista vilanoví Enric-Cristòfor Ricart, que havia rebut l'encàrrec d'il·lustrar el poema. El valor d'aquest document és impagable, perquè resol problemes textuais generats per errors tipogràfics presents en les edicions posteriors, d'impossible solució sense la presència d'un testimoni autoritzat (un sol exemple: un vers que faltava al cant desè). El document del 1938 revela un estadi redaccional del poema anterior a l'edició prínceps de Buenos Aires del 1941, diferent, al seu torn, de l'últim estadi redaccional de *Nabí*, que figura dins del volum de *Poesia* (1957).

Però al centre de la convocatòria que ens ha aplegat avui a l'Institut hi ha la traducció del poema. Les dues traduccions de Nabí publicades en vida de l'autor tenen una significació ben diversa. La castellana conté elements que justifiquen la qualificació de testimoni excepcional. Primer, per la bellesa de la traducció, de mà del mateix Carner, una mostra esplèndida de la llengua d'un autor que Ortega y Gasset considerava l'escriptor català de tots els temps que havia escrit millor en castellà. I després també el *Nabí* castellà és excepcional per la raresa que representa que una traducció constitueixi un estadi redaccional en la diacronia de la tradició directa del poema.

La traducció francesa no té aquest estatus autorial. La presència de l'autor com a traductor a la portada del llibre (*traduction d'Émilie Noulet et l'auteur*) s'ha d'entendre com un plàcet que autoritzava (i prestigiava) la traducció i no pas com un indicador de veritable autoria compartida (raonablement limitada, en aquest supòsit, a funcions consultives). La traducció forma part, com totes les traduccions no d'autor, de la tradició indirecta de l'obra. Sempre ha gaudit d'un gran prestigi, el mateix que espero que atenyi la traducció anglesa de Joan Gili que avui tenim el goig de presentar a l'Institut d'Estudis Catalans, a la institució de la qual Carner en va ser, cronològicament, primer secretari.

Abans d'acabar els he de dir que la família de Josep Carner, els néts i els besnéts del poeta, residents a Mèxic, em demanen que digui un mot públic d'agraïment a la Institució de les Lletres Catalanes (representada en aquesta mesa pel senyor Parcerisas), a l'Anglo-Catalan Society (representada pel Dr. Bover), al senyor Terry, prologuista del llibre, a Edicions 62 que ha permès de reproduir el text de la meua edició de 1998 a l'editorial anglesa Anvil Press i, finalment, a Alan Yates, que ha extremat la seva dedicació per tal que l'edició catalanoanglesa del llibre hagi pogut sortir tan bé com ha sortit. Però per damunt de tot, la família em demana que tingui un record per a la vídua i els fills de Joan Gili, un dels quals tenim la sort de tenir avui entre nosaltres. I sobretot em demanen un record emo-

cionat a la memòria de Joan Gili, carnerià de primera generació, fill de Lluís Gili Roig, un dels primers editors de Carner.

De fet, l'oncle de Joan, Gustau Gili Roig, amb domicili professional al carrer de la Universitat 45, ja s'havia ocupat de la venda dels llibres de Carner, segons explica una nota apareguda al final d'*El fruits saborosos*, de febrer del 1906. S'hi diu que els llibres de l'autor (*L'idili dels nyanyos*, les *Rondalles de Jesús l'Infant*, el *Llibre dels poetas*, el *Primer llibre de sonets*) es troben a la venda a l'adreça indicada. El germà de Gustau Gili Roig, Lluís, pare del traductor de *Nabí*, figura al peu de la portada de *Les Monjoies* (1912) com a llibrer-editor del recull de poemes i un anunci de la revista «Catalunya» (13.IX.1913) l'acredita com a dipositori de les obres de Carner: «Se troben de venda a la Casa Lluís Gili, editor i llibrer, Clarís, 82, i a nostra Administració [la de la revista]». Més endavant, Lluís va ser l'editor d'*El veire encantat* (1933), l'únic títol de Carner que, en vida de l'autor, va merèixer l'honor d'una reimpressió, materialitzada el mateix 1933. I encara, Lluís Gili és la marca editorial que llança la col·lecció seriada «Poemes de Josep Carner», de la qual van sortir tres volumets: la segona edició, revisada, d'*Auques i ventalls* (1935), *La primavera al poblet* (1935) i la segona edició, revisada també, de *Bella terra bella gent* (1936). Aquesta darrera obra va aparèixer poc abans de l'esclat de la guerra civil, que va interrompre la col·lecció. Si no s'hagués produït el cataclisme, hem de pensar que «Poemes de Josep Carner» hauria continuat pacíficament el seu curs i és probable que a principis del 1939 el futur *Nabí*, el *Jonàs* no nat de Barcelona, n'hagués format part.

Moltes gràcies.

JAUME COLL